

Uppvärmda parkbänkar i offentlig miljö

Sari Lindvall

2010

Kandidatarbete vid institutionen för stad och land i Uppsala, LA- avdelningen

EX0529 Kandidatarbete i landskapsarkitektur, 2010, 15hp på landskapsarkitektprogrammet

© Sari Lindvall

Titel: Uppvärmda parkbänkar i offentlig miljö

Nyckelord: Varma sittplatser, tillgänglighet under vintern

Handledare: Per G Berg, institutionen för stad och land

Examinator: Åsa Heiter, institutionen för stad och land

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

1 Introduktion

I denna uppsats behandlas ämnet *uppvärmda parkbänkar i offentlig miljö* sett ur landskapsarkitektens perspektiv. Jag ville ta reda på vilken betydelse uppvärmda parkbänkar har för gestaltningen av det offentliga rummet samt tillgängligheten till detsamma. Min tes var att uppvärmda bänkar kan medverka till en hållbar stadsutveckling och syftet var att lyfta fram detta. Både för- och nackdelar diskuteras liksom vilka svårigheter för implementering av idén som föreligger mot bakgrund av aktuella miljöfrågor samt Sveriges stadsutvecklingshistoria.

Uppsatsen utgör ett unikt forskningsmaterial och kan därmed användas som referens när man diskuterar möjligheten att installera varma parkbänkar inom både privat och offentlig sektor. Uppsatsen är främst riktad mot planerings- och landskapsarkitekter men kan även ha användbarhet för exempelvis kommuntjänstemän.

1.1 Bakgrund

En kylig vinterdag när jag cyklade längs ån i Uppsala slog det mig plötsligt att det bara var en enda bänk längs hela stråket som användes, nämligen det uppvärmda och bronsplätterade sittkonstverket *Jona* av Kajsa Mattas. I den bit av åstråket som den tillhör finns det gott om bänkar som är mycket populära under sommaren, men under vintern står de alla tomma och övergivna. Med *Jona* som ett glänsande undantag. Tanken flög genom mitt huvud:

Varför finns det inte fler uppvärmda parkbänkar i Uppsala, eller Sverige överhuvudtaget? Det borde ju vara självklart med tanke på den långa vintern!

Jag försökte föreställa mig hur stadsbilden skulle se ut om alla bänkar vore uppvärmda under vintern, om man kunde sätta sig lite var som helst precis som på sommaren. Skulle det ha någon betydelse? Spontant kan det tyckas självklart att en uppvärmd bänk drar till sig folk, men finns det några belägg för att det faktiskt är så, och motiverar det i så fall investeringskostnaderna? Av ren nyfikenhet gjorde jag en del efterforskningar men ingenstans fann jag svaret på mina frågor. Ett par månader senare befann jag mig i Köpenhamn på ett studiebesök vid Gehl Architects' huvudkontor, ett av världens mest ansedda arkitektföretag och vars verksamhet är baserad på grundarens teorier om det offentliga rummets sociala kvaliteter. Jag tog tillfället i akt att fråga företagsrepresentanten om hon kände till någon undersökning i ämnet, men fick ett nekande svar. Enligt henne förekommer uppvärmda parkbänkar visserligen i enstaka projekt men anses vara lite av en excess.

För mig framstod det som ett klart tecken på att det fanns en kunskapslucka att fylla och i och med kandidatarbetet såg jag en lysande möjlighet att göra just detta.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen var att belysa hur uppvärmda sittplatser påverkar användningen av utemiljön under vinterhalvåret samt hur detta i sin tur bidrar till en hållbar stadsutveckling.

1.3 Frågeställning

För att få en helhetsbild av hur uppvärmda bänkar fungerar i realiteten så ingick såväl gestaltungsfrågor som samhällsekonomiska aspekter i frågeställningen. De huvudfrågor jag utgick från var:

*Varför finns det inte fler uppvärmda parkbänkar i Sverige idag?
Hur mycket används en uppvärmd bänk jämfört med en traditionell?
Vilken betydelse har uppvärmda bänkar för gestaltningen och vilka upplevelsevärden tillför de?
Vilka material och utföranden finns att tillgå och hur fungerar tekniken?
Finns det någon mer miljövänlig metod för uppvärmningen än elslingar?
Hur mycket kostar en uppvärmd bänk jämfört med en traditionell?
Vilka ekonomiska argument för uppvärmda bänkar föreligger sett ur ett samhällsperspektiv?
Kan uppvärmda bänkar ha en roll i hållbar stadsutveckling?*

1.4 Begreppspreciseringar

Jag använde mig av begreppen ”uppvärmda/varma bänkar/parkbänkar/sittplatser” synonymt genom uppsatsen. Med detta åsyftas varma sittplatser som är ämnade för utomhusmiljöer och minst två personer.

Med ”projekterande landskapsarkitekt” menas den som arbetar med gestaltning av utemiljöer (exempelvis parker) i motsats till mer övergripande stadsplanering.

Begreppet ”hållbar utveckling” myntades 1987 av Brundtlands-kommissionen och avser en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov (Gierow 2008). För det här arbetet utgick jag från den mer specifika definition av hållbarhet som ligger till grund för Sveriges strategi för hållbar utveckling:

Det hållbara samhället är ett samhälle där ekonomisk utveckling, social välfärd och sammanhållning förenas med en god miljö. [...] Samhället ger förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. Medborgarna har lika möjligheter oavsett kön, socioekonomisk och etnisk eller kulturell tillhörighet.

(utdrag ur Miljödepartementet 2004, s. 8)

1.5 Avgränsningar

Kursen omfattade 15hp vilket motsvarar elva veckors heltidsstudier men eftersom min observationsstudie krävde vinterförhållanden så inledde jag

den ett par månader innan kursstart. Arbetet med uppsatsen pågick därför under totalt fyra månader under våren 2010.

Studieområdet var avgränsat till Uppsala och för analysen utgick jag från rådande förutsättningar och klimat.

För att förstå kontexten vände jag mig till noga utvald litteratur som behandlar det offentliga rummets användning samt stadsutveckling. Jag koncentrerade mig på de kapitel med störst relevans för mitt ämne.

De tekniska aspekterna är översiktligt beskrivna och för närmare detaljer hänvisas till referens.

2 Metod

För att få så djupgående kunskaper om ämnet som möjligt så valde jag att göra en fallstudie. Detta är en väletablerad vetenskaplig strategi och medger en kombination av olika metoder. Studien bedrevs till största delen empiriskt i form av observationer men inbegrep även litteraturstudier och intervjuer.

2.1 Observationer

För att få svar på den del av frågeställningen som berörde hur mycket uppvärmda parkbänkar används i förhållande till traditionella bänkar gjorde jag en observationsstudie på den enda varma bänk som vid tidpunkten fanns att tillgå i Uppsala. Syftet var även att ta reda på bänkens eventuella betydelse för platsens upplevelsevärden samt huruvida användningsmönstret av densamma varierar samfällt med till exempel tidpunkt på dygnet, lufttemperatur eller väderlek.

Jag började med att gå ut till platsen och notera bänkens läge i staden, mikroklimatet och de rumsliga betingelserna samt utblickar från bänken. För att underlätta analysen gjorde jag snabbskisser på det jag såg och dokumenterade platsen med hjälp av fotografier. Därefter gjorde jag en serie mätningar på hur många som satte sig på studieobjektet jämfört med bänkarna bredvid samt i relation till antalet förbipasserande.

2.2 Litteraturstudier

Litteraturstudierna gick dels ut på att finna bakgrundsinformation kring mitt studieobjekt som jag inte kunde få tag i på annat sätt och dels att placera in ämnet i en vidare kontext.

Huvudlitteraturen valdes ut i samråd med handledare och behandlar främst olika aspekter kring det offentliga rummet som jag fann intressanta för mitt ämne.

2.3 Intervjuer

Den första intervjun som var med Hans Lexelius, teknikingenjör, hölls över telefon och var så kallat ”halvstrukturerad”. Detta innebär att man

förbereder frågor men att dessa inte behöver besvaras i en viss ordning, med fördelen att samtalet blir mer otvunget. Då jag inte hade möjlighet att spela in konversationen så förde jag istället snabba minnesanteckningar. Innan vi avslutade så upprepade jag informationen för att kontrollera att jag hade uppfattat informationen rätt.

Intervjun med Lisen Hessner, kulturstrateg vid Uppsala kommun, ägde rum på hennes kontor och var även den halvstrukturerad. Denna gång hade jag dock möjlighet att spela in samtalet och behövde därför inte anteckna så mycket utan kunde koncentrera mig på dialogen. Efteråt transkriberade jag vissa delar av materialet och omvandlade resten till referat.

I samband med mätningarna passade jag även på att studera användarnas reaktioner samt utföra ett tjugotal spontanintervjuer i syfte att ta reda på hur de upplevde bänken.

3 Resultat

Resultatet av fallstudien är indelat under rubrikerna *observationer*, *litteraturstudier* samt *uppvärmda bänkar och miljön*.

3.1 Observationer

Målet med observationsstudien var att få en helhetsbild av hur en uppvärmd bänk fungerar och tas emot i realiteten. Frågeställningen berörde därför användarnas upplevelse av bänken såväl som det praktiska; hur är den konstruerad, på vems initiativ uppfördes den, vilka upplevelsvärden tillför den och hur mycket används den i förhållande till övriga bänkar längs stråket?

3.1.1 Platsbeskrivning

Föremålet för studien var den tidigare nämnda sittbänken/skulpturen *Jona* av Kajsa Mattas, belägen på Östra Ågatan i centrala Uppsala mittemellan det kommersiella centrum och stadsparken. Den omgivande bebyggelsen är fem till sex våningar hög och av blandad karaktär. Från bänken skymtar landmärken som Slottet och Domkyrkotornen och på andra sidan ån sjuder det av aktivitet runt studentnationerna.

Den mest påtagliga upplevelsen man får är dock närheten till vattnet, närmare bestämt Fyrisån, som fem kilometer nedströms mynnar ut i Mälaren. Ån har i alla tider utgjort en av stadens viktigaste näringar men åns betydelse har inte alltid avspeglats sig i gestaltningen runt den. I början på 2000-talet var åstråket nämligen både nedgången, igenvuxet och otillgängligt. Dåvarande stadsträdgårdsmästaren Karin Åkerblom insåg lyckligtvis vilken enastående potential platsen bar på och lyckades 2002 få igenom ett förslag på upprustning av sträckan Västgötaspången-Nybron. Redan under byggets gång blev det tydligt att satsningen skulle bli en succé. Åkerblom säger i en intervju till UNT (2009) att:

Varje meter sittmur som anläggningsarbetarna färdigställde fylldes omedelbart med människor. Det blev så uppenbart att Uppsalaborna älskade det här, att ansvariga politiker direkt bestämde att hela sträckan fram till Islandsbron skulle göras i ordning.

Utsikt från Jona; t.v. skymtar slottet och t.h. Domkyrkan.

Bilder: författaren

I detta skede kontaktades Lisen Hessner på Kulturkontoret för att tillfrågas om hon ville vara med i projektet och ansvara för den konstnärliga gestaltningen i stråket. Jag träffar Hessner för en intervju, och så här kommenterar hon erbjudandet:

Jag tackade genast ja, och i samma veva ringde kommunledningskontoret och meddelade att det fanns 140 000 kr att tillgå från en fond som instiftats för att finansiera stadsrumsgestaltning, som en skänk från ovan! Vi har vanligtvis ganska begränsat med pengar men brukar avsätta medel under en längre tid. Nu öppnade sig helt andra möjligheter för gestaltningen.¹

Det var också tack vare detta som man hade råd att kosta på sig att värma upp bänken. Värmen var en viktig del i konstnärens koncept, som Lisen Hessner berättar är av biblisk karaktär. Bänken föreställer nämligen profeten Jona, som enligt bibeln befalldes av Gud att resa till den syndiga staden Ninive för att predika bot och bättring för det ohörsamma folket. Men Jona ville inte lyda Gud utan försökte smita sin väg över havet. Gud lät då en svår storm komma varvid Jona kastades över bord för att slukas av en stor fisk. Fisken simmade därpå tillbaka till Ninive och släppte av Jona som motvilligt tog sig an att predika Guds ord med följden att folket gjorde tillräckligt mycket bot för att skonas från Guds vrede. Jona själv greps av bitterhet mot Gud eftersom han inte ansåg att invånarna i Ninive hade gjort sig förtjänta av Guds mildhet.

---

¹ Lisen Hessner, kulturstrateg vid Kulturkontoret i Uppsala kommun, muntl. 07.05.2010

Jona, i Kajsa Mattas version, befinner sig fortfarande inuti den mer än tre meter långa fiskens mage. Utförd i bronsfärgad stål och gjuten i mjuka former ligger han med händerna i kors över huvudet. Tittar man närmare ser man att bröstvårtorna egentligen är fiskögon samt att han har gälar på sidorna. Vid ån predikar Jona dock inte bot och bättring; förutom sina konstnärliga budskap om maktighet, balans och harmoni vill han här endast påminna om betydelsen av mildhet och förlåtelse. Mattas ville att detta skulle vara en plats där man kunde känna sig trygg och omhändertagen och värmen symboliserar denna intention.

Jona i mitten på maj. Bild: författaren

Jag frågar Lisen Hessner om den tekniska lösningen och hon berättar att värmen i bänken kommer från vanliga elslingor som är kopplade till ett elskåp några meter bort. Slingorna är fasttejpade inne i konstruktionen som undertill är försedd med ett stålgaller för att undvika att smådjur kommer in och skadar sig. Stålnätet gör det dessvärre svårt att komma åt för att reparera ifall det skulle uppstå fel.

Driftspersonalen sänker värmen under sommaren och kostnaden uppgår till totalt omkring 16 000 kr/år. Därtill kommer en varierande summa pengar för reparationer som i nuläget tas från kulturnämndens budget. Bänken stängs även av med hjälp av en timer under natten för att undvika att människor samlas där och stör grannarna efter det att krogarna stängs. Hessner kommenterar:

Jag var först tveksam till om en granne som kan tala för sig skulle få styra över detta, men kom senare fram till att Jona inte är till för att väcka folk på natten. På andra platser kan jag dock tycka att värmen kunde få vara på dygnet runt.²

---

² Lisen Hessner, kulturstrateg vid Kulturkontoret i Uppsala kommun, muntl. 07.05.2010

De övriga bänkarna som finns längs stråket är utförda i diabas, ett material som magasinerar värme under dagen och håller sig varmt långt in på kvällarna. Sammantaget är gestaltningen av stråket ett resultat av arkitektens och konstnärens gemensamma arbete. Platsen har tilldelats såväl Sienapriset som UNT:s formpris år 2004. Detta har lett till att kommunen numera avsätter fem miljoner kronor per år till offentlig konst, vilket är fem gånger mer än tidigare. Jona, som har blivit allmänt känd som "Varma gubben", blev snabbt en stor succé. Hessner berättar att de aldrig kontaktade några medier för att annonsera om nyheten utan att medierna istället uppsökte dem till följd av att folk hade börjat upptäcka installationen och ville veta mer.

Jag fylls av stor stolthet och glädje när jag ser hur uppskattad satsningen blev. Vi håller just nu på med ett annat projekt inne i stan där vi försöker få in uppvärmda bänkar eftersom vi menar på att stadskärnans enda syfte inte ska vara att konsumera. Det måste finnas platser där man kan sitta och uppleva stadslivet utan att måsta betala!³

3.1.2 Heta siffror

En mycket viktig del av syftet var som sagt att visa på hur uppvärmda bänkar kan påverka nyttjandet av de offentliga rummen. För att kunna styrka mina antaganden behövde jag få siffror på hur mycket en uppvärmd bänk används. Resultatet nedan kan antas gälla generellt för tätorter landet över.

Första mättillfället var den 7:e februari 2010, en vindstilla och solig dag med en förhållandevis behaglig temperatur om -2 grader. Det var mycket folk i rörelse och jag mätte till ca 400 förbipasserande under en timme. Av dessa slog sig ca 40 personer ner, de flesta i grupper om 3-5 personer. Genomsnittstiden som varje spenderade på bänken var ungefär fem minuter och bänken stod inte oanvänd i längre tid än så heller. Ingen av de andra bänkarna längs hela stråket var i användning.

Jag upprepade försöket tre söndagar i rad med liknande resultat trots varierande temperatur och väderlek. I mars, när snön hade börjat tina upp, kunde man se enstaka personer som satt på kanten till ryggstöden på träbänkarna längs stråket. Jag noterade att dessa nästan uteslutande var män i tjugoårsåldern. De som satt på Jona tenderade att stanna än längre nu när lufttemperaturen var högre. I mitten på april började man kunna sitta även på de andra bänkarna men de flesta (speciellt kvinnor) föredrog fortfarande Jona och de som satt där uppehöll sig i snitt fem gånger längre än på de andra bänkarna som kvällstid stod helt tomma. Den uppvärmda bänken attraherade även användare efter det att solen hade gått ner, till skillnad från de andra bänkarna. Denna effekt kvarstod ända in på maj månad och då framförallt på sena eftermiddagen. Även när det regnade ute så satt där vid ett tillfälle två personer iförda regnkläder.

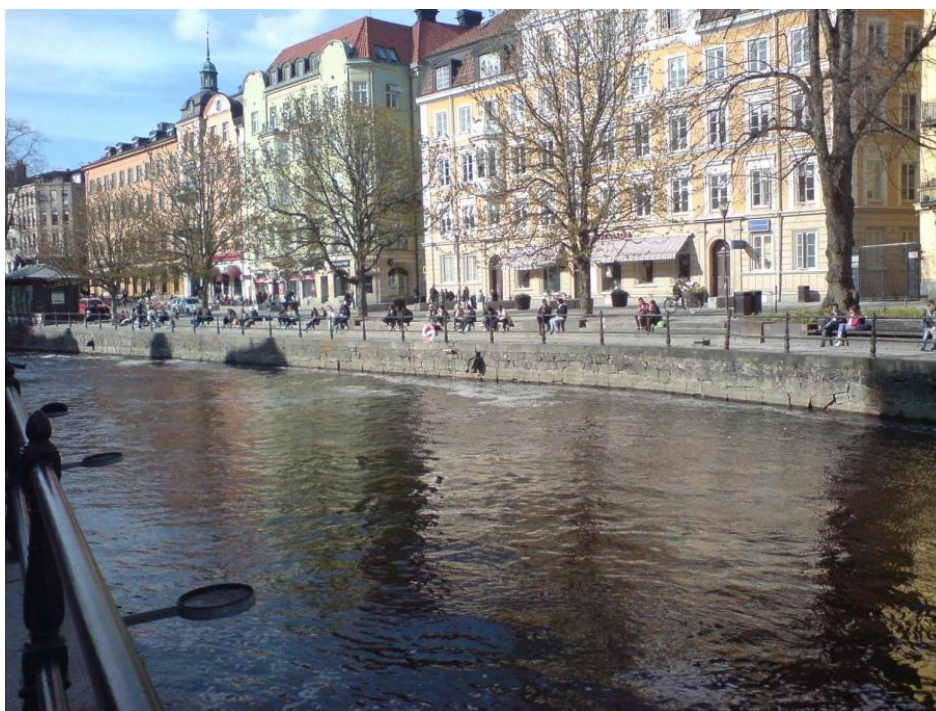
---

³ Lisen Hessner, kulturstrateg vid Kulturkontoret i Uppsala kommun, muntl. 07.05.2010

Användarna representerade i stort sett ett tvärsnitt av Uppsalas invånarsammansättning i fråga om etnicitet, ålder och socioekonomisk status. De enda grupper som lyste med sin frånvaro var män i medelåldern samt personer med uppenbara missbruksproblem.

Observationstillfälle 7/3-2010. Jona (t.h.) är den enda bänken som överhuvudtaget går att sitta på längs stråket under stora delar av vintersäsongen. *Bilder: författaren*

Observationstillfälle 7/5-2010. Så fort det blivit tillräckligt varmt föredrar de flesta att sitta lite längre uppströms, närmare centrum (Jona syns ej på bilden). *Bild: författaren*

Med ledning av ovanstående har jag formulerat ett räkneexempel på hur mycket en kommun skulle kunna tjäna på att installera uppvärmda bänkar i sina offentliga miljöer:

Antag att tio tusen personer tar sig ut hundra dagar mer under vinterhalvåret än de annars skulle göra, vilket leder till att de håller sig friskare och därmed minskar in fem sjukdagar per år. Om varje person i snitt tjänar 1000 kr om dagen så innebär det en besparing på $5 \cdot 10\,000 \cdot 1000 \text{ kr} = 50\,000\,000 \text{ kr}$ om året i minskade sjukersättningskostnader. Om vi räknar med att det kostar 50 000 kr att installera en uppvärmd bänk så skulle detta alltså motsvara investeringskostnaden för tusen bänkar.

3.1.3 Användarnas reaktioner

Första gången jag undersökte bänken träffade jag på ett äldre par som var ute med sitt barnbarn. Barnet som var i fyraårsåldern klättrade och lekte på bänken medan farföräldrarna småpratade satt vända mot ån. Det hela såg mycket trivsamt ut och på min fråga om vad de tyckte om bänken svarade farmodern:

Åh den är fantastisk, faktum är att det var därför vi gick ut idag, för att göra en utflykt hit till Varma gubben! Jag tycker absolut att det borde finnas fler i Uppsala.

Även i samband med de andra observationstillfällena passade jag på att be användarna om deras åsikter om bänken. Samtliga tillfrågade uppgav att de lockades av värmen och instämde i att det borde finnas fler uppvärmda bänkar i staden.

Bänken gav upphov till många reaktioner från förbipasserande, varav de flesta var glada tillrop av antingen överraskning (*Åh, är den uppvärmd?*) eller belåtenhet (*Så skönt med lite värme, man blir ju alldeles lycklig!*). Värmen i bänken var även ett vanligt samtalsämne bland dem som satt där, inte sällan främlingar emellan. Bänken är tillräckligt lång för att upp till 9-10 personer ska kunna sitta på den samtidigt och i genomsnitt tas den upp av två olika sällskap åt gången.

Ett av de starkaste beläggen för Jonas popularitet hittade jag en smällkall dag i mitten på februari, då en äldre dam med rollator gjorde anspråk på bänken. Detta uppfattade jag som särskilt anmärkningsvärt eftersom äldre enligt min erfarenhet oftast föredrar att sitta på sin rollator även om det finns andra alternativ att tillgå. Den här gången måste dock värmen ha utövat en större lockelse än det välbekantas trygghet, för försiktigt satte hon sig ner, plirade mot solen och log.

3.2 Litteraturstudier

Trots idogt sökande hittade jag inget forskningsmaterial överhuvudtaget som handlade om just uppvärmda parkbänkar i offentlig miljö. Däremot fanns det gott om litteratur som berörde den offentliga miljön som helhet. Jag använde mig av ett urval av publikationerna som grund för min antaganden.

Min huvudlitteratur var Jan Gehls *Life between buildings*, utgiven första gången för omkring fyrtio år sedan och ett av de genom tiderna viktigaste verken på området. I uppföljaren *New city life* från 2006

beskriver Gehl (m.fl.) den gradvisa utveckling som skett stadslivet sedan 60-talet och bilens inträde i staden. Frågeställningen kretsar kring vilka funktioner som ryms inom det offentliga rummet samt vilka nya utmaningar som tillkommit inför 2010-talet. Utgångspunkten är tagen i Köpenhamn men slutsatserna är relevanta även för svenska förhållanden.

I *Public places - urban spaces* (Carmona m.fl., 2003) diskuteras olika aspekter av urban design. Boken har varit mig till stor hjälp för att förstå frågans komplexitet och kontextens olika dimensioner.

Slutligen har jag vänt mig till två nyutgivna idépublikationer från Sveriges Arkitekter; *Hållbar stadsutveckling* (Ullstad, 2008) respektive *Arkitektur och politik- Arkitekturpolitik för Sverige 2010-2015* (Sveriges Arkitekter 2009) där man diskuterar stadsutvecklingsfrågor på nationell nivå.

Övriga litterära källor är *Uppsala Nya Tidning* samt branschmagasinet *Arkitekten*.

3.2.1 Säsongsvariationer i stadslivet

I *New city life* (Gehl 2008) förklarar man att det råder en ”tvåsäsongskultur” i det nordiska klimatet med en innesäsong och en utesäsong; i Köpenhamn ökar medelantalet på folk som uppehåller sig i utemiljöerna med 693% på sommaren jämfört med på vintern (s. 38). Vidare konstaterar man att detta har kommit att luckras upp något i och med införandet av uteserveringar, som ju ofta erbjuder infravärme och därmed en möjlighet att sitta ute under en betydligt större del av året än tidigare (s.40).

3.2.2 Stadsmiljön och hållbar utveckling

En del av förklaringen till varför det inte finns fler uppvärmda parkbänkar än det gör ligger i vilken syn man tidigare har haft på stadens utemiljöer. Som Thorbjörn Andersson påpekar i en intervju i *Arkitekten* (Lauri 2010):

Den senare delen av modernismen i Sverige var en vågdal. Socialdemokratin gick vilse i ett monotont fokus på konsumtion. Torg blev parkeringsplatser framför varuhus. Det offentliga rummet under den här tiden förlorade sina invånare. Allt flyttade inomhus: sportaktiviteter, konserter, handel. Parkerna var plötsligt inga attraktiva platser. Alla bänkar blev en symbol för misär. Där satt fel människor, dåliga, missbrukare. Paradoxen är att Myrdalarna, Gunnar och Alva, ville skapa fler offentliga rum. Men de stoppade in dem i institutioner. (s.57)

I samband med att hållbarhetsfrågor har kommit i ropet har man dock börjat inse det offentliga rummets roll i ett hållbart stadsbyggande. Staden har gått från att vara en plats för nödvändiga aktiviteter till att bli en målpunkt i sig; en plats för nöjen, umgänge och rekreation, varför det blir allt viktigare att uterummen håller en hög standard (Gehl 2006, s.14). Detta argument lyfts även fram av Sveriges Arkitekter i den politiska handboken *Hållbar stadsutveckling* (2008) liksom i manifestet *Arkitektur och politik* (2009). Det offentliga rummets betydelse kan inte nog

understyrkas; det utgör själva basen i det demokratiska samhället som den fysiska plats där vi alla kan mötas på lika villkor och utöva exempelvis yttrande- och demonstrationsfrihet (Carmona 2003, s.109). Därför blir det problematiskt då stadslivet under vintern i stort sett begränsas till köpcentra och liknande. Trenden i Sverige går mot alltmer tätbefolkade städer och därmed utgörs alltfler människors vardagsmiljö av stadens gator och torg.

3.2.3 Goda miljöer och sittplatser

För att underlätta analysen av utemiljöns användning så har Gehl delat in aktiviteterna som förekommer där i tre huvudkategorier; nödvändiga aktiviteter, frivilliga aktiviteter och sociala aktiviteter (Gehl 2006, passim). Den proportionella förekomsten av dessa olika aktiviteter är direkt kopplad till utemiljöns utformning. Den förstnämnda inbegriper vardagsbestyr som till exempel att ta sig till och från jobbet och påverkas endast minimalt av hur utemiljön ser ut- man har ju knappast något val. Frivilliga aktiviteter å andra sidan äger bara rum när de yttre omständigheterna inbjuder till det, och ett av minimikraven är förekomsten av sittplatser. Sociala aktiviteter äger nästan uteslutande rum i ”goda” miljöer, det vill säga stadsrum som är anpassade för mänsklig, social samvaro.

Faktorer som bidrar till att skapa goda miljöer är bland annat; samling av funktioner och aktiviteter, omsorg om fotgängarnas trafiknät, klimat-respektive bullerskydd, hög arkitektonisk kvalitet samt flertaliga och goda sittmöjligheter. Den ideala sittplatsen har stöd i ryggen mot någon av rummets väggar och är gjord i ett behagligt material- exempelvis är sten oftast för kallt att sitta på i vårt klimat. Vidare hävdar Gehl att barn och ungdomar gärna sätter sig lite varsomhelst, medan äldre personer och funktionshindrade generellt har högre krav på sittplatsens utformning; de bör helst vara lätta att slå sig ner på liksom att ta sig upp från igen. En tumregel är att sådana sittplatser inte bör vara längre ifrån varandra än var hundra meter (Gehl 2006 s. 147-154).

3.3 Uppvärmda bänkar och miljön

Uppvärmda bänkar är i sig inget nytt; tekniken är utvecklad och används bland annat för att hålla spelarna varma i sportarenornas avbytarbås och som behandlingsmetod på friskvårds-anläggningar. Uppsala är heller inte ensamt om att ha en uppvärmd bänk i centrum utan tvärtom förekommer det i ganska många kommuner, de flesta söderut i landet. Oftast rör det sig likt Jona om enstaka bänkar i form av konstinstallationer och nästan samtliga värms upp med hjälp av elslingor. Som exempel kan nämnas de varma tillika mycket uppskattade bänkar som finns i närheten av Sergels torg i Stockholm⁴ samt vid Norrlandsoperan i Umeå⁵.

---

⁴ Elsa Lindberg, gatudriftsingenjör Norrmalms stadsdelsförvaltning, telefonsamtal 10.11.2009.

⁵ Mikael Holmström, arbetsledare på Samhällsbyggnadskontoret Umeå kommun, telefonsamtal 10.11.2009.

Det finns även ett nystartat företag som just nu håller på att ta fram en eluppvärmd bänk för den kommersiella marknaden. Tillvercia, som företaget heter, producerar ”stryktåliga” bänkar som har en sits av rostfri stålplåt⁶. Värmen leds från slingor under sitsen och regleras till en behaglig temperatur med hjälp av en termostat. Den är både energisnål och i det närmaste underhållsfri. Effekten ligger på 180 Watt vilket innebär att det skulle kosta ungefär 6 kr att hålla den igång under ett helt dygn. Inköpspriset är av förklarliga skäl högre än för en vanlig bänk men enligt företagets ägare Martin Lundström så blir det ungefär lika dyrt i längden om man tar med det faktum att de är betydligt mer robusta än en vanlig bänk.⁷

Thermo Steel värmebänk.

Bild: www.tillvercia.se.

En del av syftet med uppsatsen var dock undersöka om det finns några mer miljövänliga alternativ i fråga om uppvärmning än bara vanlig el. En möjlighet som jag fann är att koppla till bänken till fjärrvärmesystemet.

Fjärrvärmesystemet är ett slutet system som består av tillloppsror, där vattnet har en hög temperatur, samt utloppsror dit vattnet färdas efter att det har värmt upp byggnaden. Returvattnet håller då ungefär 20-30 grader C vilket är en betydligt lägre temperatur än tillloppsvattnet och precis lagom för att värma upp sittplatser⁸.

Uppvärmd bänk på gågatan i Ystad

Bild: www.ystad.se.

Det finns mig veterligen högst en handfull bänkar i Sverige som värms upp på det här sättet och den första i sitt slag står att finna på gågatan i Ystad⁹. Bänken är ritad av Ystads förre stadsarkitekt Claes B Persson och är konstruerad ungefär som en vanlig parkbänk med skillnaden att det ligger smala, kantiga rör i galvaniserat stål mellan träspjälorna. Temperaturen regleras via en styrenhet med värmeväxlare som står i källaren till en intilliggande byggnad. Bänken invigdes för ca 10 år sedan och enligt Ystads Energis VD Ulf Östrand har det hittills varken förekommit någon skadegörelse eller inkommit några klagomål på den¹⁰. Fördelen med att använda fjärrvärme som värmekälla är framförallt att det är ett miljövänligt alternativ. Initialkostnaden blir ofrånkomligen högre än när man installerar en eluppvärmd bänk på grund av att det måste till en del grävarbete samt utbyggnad av röret. Genom att man tar vara på returvattnet på detta sätt utnyttjar man fjärrvärmesystemet mer effektivt även om man inte kan tala om regelrätt ”återvinning” av energi; energin har nämligen fortfarande ett värde vilket är viktigt att poängtera. Priset varierar dock mellan leverantörerna¹¹.

⁶ Martin Lundström, grundare och ägare HB Tillvercia, telefonsamtal 10.11.2009.

⁷ Martin Lundström, grundare och ägare HB Tillvercia, telefonsamtal 10.11.2009.

⁸ Hans Lexelius, teknikingenjör, telefonsamtal 05.03.2010.

⁹ Ulf Östrand, VD Ystad Energi AB, telefonsamtal 18.05.2010.

¹⁰ Ulf Östrand, VD Ystad Energi AB, telefonsamtal 18.05.2010.

¹¹ Hans Lexelius, teknikingenjör, telefonsamtal 05.03.2010.

4 Diskussion

4.1 Metoddiskussion

Jag var till en början tveksam till om jag skulle inkludera litteraturstudier i uppsatsen men kom fram till att det behövdes för att förankra mitt eget material i en kontext. Jag upplever även att det har hjälpt mig att få en förståelse för hur man på bästa sätt går till väga för att få genom konstruktiva förändringar i utemiljön.

4.2 Resultatdiskussion

Jag har valt att strukturera upp resultatdiskussionen efter andra rubriker än de som står i metod- respektive resultatdelen eftersom det gjorde det lättare att knyta ihop de olika delarna.

4.2.1 De varma bänkarna och landskapsarkitekturen

Ur landskapsarkitektens synvinkel är en väldigt viktig aspekt när det kommer till implementeringen av uppvärmda bänkar att det finns tillgång till olika utföranden och material, så att de går att integrera i gestaltningen. De exempel på uppvärmda bänkar som jag har hittat är av skiftande material men man bör ha med i beräkningen att sten kan ha en tendens att spricka vid temperaturväxlingar. För att förstärka intrycket av värme skulle man till exempel kunna använda sig av belysning i en varm ton, som man har gjort med de bänkar som står utanför Norrlandsoperan i Umeå.

Uppvärmd bänk utanför Norrlandsoperan i Umeå. Foto: Lars Brundin

För övrigt så tillför en bänk som är varm en extra estetisk dimension som lyfter miljön runt omkring. Med hjälp av uppvärmda bänkar kan man uppleva årstidsväxlingarna på ett annat sätt och förmår uppskatta vinterns skönhet utan att störas av kylan. För landskapsarkitektens del innebär detta även att man kommer behöva tänka på vinteraspekterna i en gestaltning på ett helt annat sätt än tidigare, och bänkens placering måste också väljas med omsorg för bästa vind- och väderskydd. Man måste även ta hänsyn till framkomligheten till bänken under vintern och se till så att det går att ta sig fram med snöröjningsfordon utan risk att skada vare sig bänk eller omgivande gestaltningselement.

Vad gäller lokaliseringen av bänkar så anser jag att de bästa platserna är platsbildningar inne i staden som samtidigt uppbär andra upplevelsevärden. Lekplatser bör prioriteras högt, liksom högtrafikerade promenadstråk eftersom dessa behöver vara tillgängliga året runt. Även miljonprogramsområden som i dagsläget ofta uppbär stora brister i de gemensamma utrymmena bör prioriteras framför andra, redan högkvalitativa stadsrum.

4.2.2 Varma bänkar i ett genusperspektiv

Frågan om uppvärmda sittplatser i utemiljön inrymmer en genusaspekt då kvinnor i högre utsträckning än män undviker att sätta sig på kalla ytor, eftersom det råder en allmänt spridd uppfattning om att det kan leda till urinvägsinfektion. Oavsett om detta stämmer eller inte så innebär det en begränsning för kvinnornas del.

Enligt vad min studie visar så skulle även fler uppvärmda parkbänkar i stadsmiljön bidra till att öka folktätheten under den mörka årstiden, vilket i sin tur skulle leda till att den upplevda säkerheten skulle öka och därmed också öka tillgängligheten för speciellt kvinnor.

4.2.3 Invändningar mot varma bänkar

Mycket har naturligtvis hänt med de offentliga rummen sedan 50-60-talet men synen om att parkbänkar främst utnyttjas av folk med missbruksproblem och som Thorbjörn Andersson omnämner i Arkitekten lever enligt vad jag erfar i högsta grad kvar, och kan mycket väl vara en del av anledningen till att det inte finns fler uppvärmda parkbänkar idag. Detta är nämligen det främsta argument som jag har stött på under arbetets gång då många håller sig skeptiska till att satsa på något som förmodligen främst kommer att gagna "samhällets parasiter" som någon uttryckte det. Förutom att detta enligt min mening är en inhuman inställning så menar jag att detta antagande helt enkelt inte stämmer, då min studie visar att varma bänkar uppskattas och nyttjas lika mycket av samtliga socioekonomiska grupper (möjligen med undantag av just missbrukare).

En annan invändning mot införandet av varma bänkar är att dessa skulle innebära ett resursslöseri i tider då vi måste göra allt för att minska koldioxidutsläppen. Detta problem kan emellertid kringgås om man använder sig av exempelvis fjärrvärme för uppvärmningen. I de fall där det inte är möjligt att ha den typen av uppvärmning så anser jag att det likafullt är en motiverad satsning, då man måste väga miljöeffekterna mot andra aspekter som folkhälsa och säkerhet. Till exempel så satsar man ju på att värma upp gågator och torg för att undvika isbildning. För att bänkarna ska kunna räknas som helt miljövänliga måste förstås hela livscykeln tas med i beräkningen.

Ytterligare ett argument på samma tema är att fler sittmöjligheter vintertid presumptivt skulle leda till en ökning av medtagbar mat, vilket i sin tur skulle få konsekvenser i form av ökad nedskräpning och resursslöseri. Detta är förstås en möjlighet men detta argument skulle i så fall kunna vändas mot alla former av satsningar på goda utemiljöer. I grund och botten är det trots allt var och ens ansvar som samhällsmedborgare att hålla staden ren samt den egna konsumtionen på en rimlig nivå. Vad gäller de potentiella miljöeffekterna som en ökad konsumtion av exempelvis take away-kaffe skulle kunna medföra så är även dessa något som måste vägas mot de positiva effekterna.

Sist men inte minst så kvarstår det ekonomiska argumentet, att en uppvärmd bänk helt enkelt kostar mer att installera än en traditionell. Och så är det ju naturligtvis, men om man ser till hur mycket de används så är den uppvärmda bänken en betydligt mera lönsam investering. Som mina

resultat visat så används en varm bänk intensivt över hela året till skillnad från en vanlig som bara används under några få sommarmånader.

Resursslöseri? Bild: författaren

4.2.4 Slutsats

Ämnesvalet till den här uppsatsen var grundat i ett personligt intresse av att ta reda på svaret på en tämligen precis fråga- kan uppvärmda parkbänkar bidra till att förbättra det offentliga rummet, och har de i så fall en roll i det hållbara samhället? Efter att ha fullbordat en fallstudie i ämnet kan jag ge ett resolut jakande svar på den frågan. Slutsatsen jag drar är att fler uppvärmda parkbänkar i de offentliga rummen kan komma att bidra till såväl en friskare befolkning och ökad tillgänglighet som säkrare och mer estetiskt tilltalande miljöer. För de enskilda kommunerna ligger det därför ett särskilt vinstintresse i att erbjuda sina invånare uppvärmda sittplatser, speciellt då mycket av stadens attraktionskraft ligger i just andra människor och att få uppleva gatulivet.

För oss landskapsarkitekter innebär varma bänkar något av en utmaning men också stora möjligheter. För att det verkligen ska fungera krävs samarbete mellan många olika aktörer och man kommer som sagt att behöva tänka på ett nytt sätt vad gäller vinteraspekter. Uppvärmda bänkar erbjuder emellertid en unik sensorisk upplevelse som är reserverad för de nordliga länderna och som man enligt min mening bör ta till vara i sin gestaltning.

Främst av allt ser jag dock uppvärmda bänkar som en motvikt mot det privatiserande av den offentliga sfären som skett de senaste 10-20 åren i och med alla nytilkomna inomhusgallerior och uteserveringar. Efter att ha samtalat med en mängd aktörer inom olika professioner har jag märkt av en mycket positiv inställning till just varma bänkar och jag tycker mig därför kunna ana en uppåtgående trend. Vår traditionsenliga tvåsäsongskultur kan vara på väg att luckras upp, till allas vår vinning.

Referenser

Carmona, Matthew (2003): *Public places - urban spaces: the dimensions of urban design*. Boston, MA: Architectural Press

Gierow, Elisabeth (2008-04-07),
<<http://www.lu.se/>>> sök definition hållbar utveckling

Gehl, Jan (1996): *Life between buildings: using public space*. 3. uppl. Arkitektens forl.

Gehl, Jan (2006): *New city life*:. Copenhagen: The Danish architectural press

Lauri, Thomas (2010): Solist med världsrykte. April 2010, *Arkitekten*

Miljödepartementet (2004): *Regeringens skrivelse 2003/04:129. En svensk strategi för hållbar utveckling – ekonomisk, social och miljömässig*. Stockholm: Riksdagens tryckeriexpedition

Nyström, Jan (2003): *Planeringens grunder: en översikt*. 2., [rev. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Sveriges Arkitekter (2009): *Arkitektur och politik: arkitekturpolitik för Sverige 2010-2015*. Stockholm: Sveriges arkitekter

Ullstad, Erland (2008): *Hållbar stadsutveckling: en politisk handbok från Sveriges Arkitekter*. Stockholm: Sveriges arkitekter